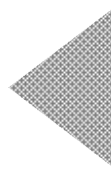

تبیین عوامل موثر بر نقش کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی

(مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی، شهرستان بوکان)

محمد جانبلاغی^۱

لقمان رشیدپور^۲

سلیمان رسولی آذر^۳

(تاریخ دریافت ۹۸/۷/۲۸ - تاریخ تصویب ۹۹/۳/۲۸)

نوع مقاله: علمی ترویجی

چکیده

نیروی انسانی کارآمد مهمترین عامل توسعه کشاورزی است که در یک زنجیره فعال نقش آفرین بوده و می تواند گامهای موثری را برای ایجاد خلاقیت و بکارگیری مهارتها بکار گیرد و به عنوان یک نیروی کارآفرین در چرخه اقتصادی و تولید فعالیت نماید. شواهد بیانگر عدم توان بخش دولتی برای بکارگیری دانش آموختگان بخش کشاورزی از یک طرف و بیکاری گسترده و هدر رفت پتانسیلهای بالقوه فارغ التحصیلان کشاورزی در فرایند تولید و توسعه بخش

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد

۲- استادیار گروه مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد (نویسنده مسئول):

Rashidpour@iau-mahabad.ac.ir

۳- استادیار گروه مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد

کشاورزی از طرف دیگر است. از این رو گذر از کارآیابی به کارآفرینی یکی از راه حل های معضل بیکاری فارغ التحصيلان کشاورزی بوده و شناخت و تبیین عوامل موثر بر نقش آفرینی آنها می تواند نقش مهمی در دست یابی به اهداف توسعه ای اشتغال فارغ التحصيلان ایفا نماید. در این راستا پژوهش با هدف تبیین عوامل موثر بر نقش کارآفرینی فارغ التحصيلان کشاورزی شهرستان بوکان انجام شده است. یافته های پژوهش نشان داد که در مجموع حدود ۶۶/۹۷ درصد واریانس عوامل موثر بر نقش کارآفرینی فارغ التحصيلان کشاورزی شهرستان بوکان را پنج عامل ویژگیهای فردی، مهارتهای آموزشی، عوامل اقتصادی- مالی، سیاستهای دولتی و عوامل زیر ساختی تبیین می کنند.

واژه های کلیدی: عوامل موثر، نقش کارآفرینی، فارغ التحصيلان کشاورزی، تحلیل عاملی، شهرستان بوکان

مقدمه

منابع انسانی پایه اصلی ثروت ملتها را تشکیل می دهند و سرمایه و منابع طبیعی عوامل تبعی تولید شمرده می شوند. کشوری که نتواند مهارت و دانش مردمش را توسعه دهد و از آن در اقتصاد ملی به نحو مؤثری بهره برداری کند نخواهد توانست چیزی را توسعه دهد (فولادی و دینانی، ۱۳۸۰). نیروی انسانی کارآمد مهمترین عامل توسعه کشاورزی است که در یک زنجیره فعال نقش آفرین بوده و می تواند گامهای مؤثری را برای ایجاد خلاقیت و بکارگیری مهارتها بکار گیرد و به عنوان یک نیروی کار آفرین در چرخه اقتصادی و تولید فعالیت نماید. شرایط عرضه و تقاضا در وضعیت موجود حاکی از بیکاری بیش از حد بروندهای نظام آموزش کشاورزی در سطوح مختلف است که یکی از دلایل آن را می توان ناشی از عدم تطابق توانمندیهای دانش آموختگان با نیازهای مهارتی و تخصصی مورد نیاز در واحدهای تولیدی و تبدیلی در بخش کشاورزی فرض کرد (شهبازی و علی بیگی، ۱۳۸۵).

بررسی وضعیت دانش آموختگان در ایران مؤید آن است که از حدود ۲/۵ میلیون نفر بیکار کشور، ۴۱/۴ درصد با تحصیلات دانشگاهی هستند. به عبارتی دیگر، بیش از ۱ میلیون نفر از بیکاران کشور را فارغ التحصيلان دانشگاهی تشکیل می دهند (بی نام، ۱۳۹۲). بحران بیکاری به عنوان یک معضل، تمام جنبه های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی یک جامعه را به

شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد و گاهی اثرات غیرقابل جبرانی بر جای می‌گذارد. گرچه علل و نیز راه حل و درمان این معضل برای ما به روشنی مشخص نیست، اما مشکلات اقتصادی و در صدر آن بیکاری، نقش مهمی در ایجاد و افزایش سایر معضلات دارد. حل این مشکل، سیاستگذاران غالب کشورها را با چالشهای بزرگی روبه رو کرده‌است؛ به گونه ای که می‌توان گفت ثبات و زوال برخی از دولتها در گرو حل بحران بیکاری می‌باشد (صالحی و برادران، ۱۳۸۵).

گذر از کارایی به کار آفرینی یکی از راه حل های معضل بیکاری فارغ التحصیلان کشاورزی بوده و این موضوع به ویژه برای دانشجویانی که در مقایسه با افراد بدون تحصیلات دانشگاهی بیشتر به دنبال خود اشتغالی هستند، بسیار اهمیت دارد (زامپتاکیس و همکاران^۱، ۲۰۰۹). کارآفرینی، به عنوان راهکار خروج از چالشها و بحران بیکاری، در بردارنده منبعی از انعطاف پذیری، نوآوری، خلق شغل برای اقتصاد و یک فرصت جالب برای توسعه حرفه ای افراد تلقی می‌شود (آنستینک^۲، ۲۰۰۳).

کارآفرینی عامل کلیدی برای رشد اقتصادی و تحول اجتماعی در جوامع به حساب می‌آید (خاویر و همکاران^۳، ۲۰۱۲). از این رو تأکید زیادی بر سیاستگذاری و ارتقای آگاهی و دانش جوامع به منظور پیشرفت در فعالیتهای کارآفرینی شده‌است (استامبولیس و بارلاس^۴، ۲۰۱۴) همچنین کارآفرینی باعث تغییر در زندگی اجتماعی و اقتصادی دانشجویان می‌شود (احمد و همکاران^۵، ۲۰۱۰). توجه جدی به مقوله کارآفرینی، به برخی پیامدها مانند افزایش فرصتهای شغلی، رقابت، بهبود بهره وری و افزایش سطح رفاه اجتماعی اقتصادی منجر خواهد شد (عزیزی و همکاران^۶، ۲۰۱۰).

امروزه دانشگاهها و مراکز آموزشی نقش مهمی در پرورش نیروی کارآفرین دارند. دانشگاه کار

۱ - Zampetakis et al

۲ - Onstenk

۳ - Xavier et al

۴ - Stamboulis and Barlas

۵ - Ahmed et al

۶ - Azizi et al

آفرین مکانی است که در آن مشاغل و فرصتهای جدید خلق می شوند. در واقع دانشگاه‌ها به منظور همسویی بیشتر با فرآیند توسعه اقتصادی در سطوح مختلف بومی، منطقه‌ای و بین‌المللی ناگزیر از حرکت از ایفای نقش سنتی در ارائه آموزش‌های همگانی و یا انجام پژوهش‌هایی با قابلیت به کارگیری پایین، به سوی ایفای نقشی فعال در حل مسائل جامعه و پاسخگویی به نیازها در تعامل با محیط پیرامونی هستند. دانشگاه‌های دارای نوآوری فناورانه، تجاری کننده تکنولوژی دانشگاهی، و خالق اشتغال مولد برای فارغ التحصیلان خود و جامعه را نسل سوم نام نهاده اند (خسروی پور و روشنی، ۱۳۹۶).

دانشگاه‌های نسل سوم، کارآفرین، ارزش آفرین و ثروت آفرینند. در این دانشگاه‌ها نیروی انسانی و بخصوص دانشجویان با ارزش ترین منبع به حساب می آیند و از ریسک پذیری و نوآوری آنها نیز حمایت به عمل خواهد آمد. تربیت و آموزش دانشجویان و فارغ التحصیلان خلاق و با مهارت لازم برای نقش آفرینی در ایجاد کسب و کار، یکی به عنوان یکی از مولفه های اصلی اثربخشی دانشگاه‌ها به حساب می آید (فروزانفر و همکاران، ۱۳۹۶). دانشگاه نسل سوم باید به گونه ای سازماندهی شود که توان پرداختن به نوآوری و کارآفرینی را داشته باشد و همه فعالیتهایش را به کار تبدیل کند. هر دانشگاهی باید بر اساس ماموریت و حیطه تخصصی، رشته ها و گرایشهایش، آموزش کارآفرینی و مهارت آموزی راهبرد اصلی آن باشد.

بر این اساس با توجه به نقش حیاتی کشاورزی در توسعه پایدار، آموزش کارآفرینی کشاورزی یعنی فرآیند شناسایی فرصتها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف محیطهای فعالیت در کشاورزی، با روش شناسی و سیاست گذاری مناسب و جدید برای ایجاد دگرگونی در کشاورزی است.

یامادا^۱ (۲۰۰۴) معتقد است که کارآفرینی موفق در بخش کشاورزی مناطق روستایی مستلزم پیوند ناگسستنی با بخش صنعت و خدمات و به دیگر سخن، صنعتی شدن کشاورزی است، که میان بخش‌های صنعت و کشاورزی ارتباطهای پیشین و پسین را نهادینه می کند. این تحول با ارائه تفکر، روش و تدبیری نو برای حل مشکلات گذشته و کنونی کشاورزی همراه است، که اصل همکاری بین عاملان اصلی کشاورزی (فعالان بخش کشاورزی) و عاملان بیرونی

(برنامه ریزان، مدیران و مسئولان) با در نظر گرفتن شرایط و تحولات جهانی، فناوری نوین، فرهنگ روستایی، و محدودیت‌های زیست‌محیطی در راستای دستیابی به الگوهای نو در کشاورزی برای بالا بردن بهره‌وری بنابراین، برای طراحی و توسعه فعالیت کارآفرینی کشاورزی توسط گروه‌های محلی، مراکز روستایی ترغیب می‌شوند تا در برنامه‌های کارآفرینی، چهار مرحله را رعایت کنند (پیک و مارشال، ۲۰۰۶).

تمرکز بر ویژگی‌های اکتسابی مانند ارتقای شاخص فنی در زمینه کسب و کارهای کشاورزی، دانش فنی مورد نیاز و آشنایی با فرصت‌های موجود در بخش کشاورزی، در کنار تقویت شاخص‌های ارتباطی، سازماندهی و تعهد ممکن است نقشی محوری در پرورش عمیق‌تر تظاهرات روانشناختی شاخص ارزشیابی و قضاوت داشته باشد (غلامی و همکاران، ۱۳۹۴).

علی‌رغم محدودیت‌ها و مسائل متعدد برای نقش کارآفرینی فارغ‌التحصیلان کشاورزی، واقعیت‌هایی چون افزایش تقاضا برای محصولات کشاورزی بدلیل رشد جمعیت و ارتقاء سطح زندگی، رقابت در بهره‌برداری از منابع، رقابت در عرضه محصولات کشاورزی در سطح جهان، اهمیت بکارگیری دانش و تخصص در تولید پایدار، وجود نیروی جوانی و تحصیلکرده و ضرورت تلاش برای کاهش بیکاری، اهمیت نقش آفرینی فارغ‌التحصیلان را در بخش کشاورزی را ضروری می‌نماید. در زمینه‌های متفاوت کشاورزی فارغ‌التحصیلان کشاورزی می‌توانند با اجرا و عملی کردن ایده‌های جدید و علمی و کارآفرینی باعث افزایش تولید سالم، کاربرد بهینه انواع نهاده‌ها و تجهیزات در راستای توسعه زمین‌های کشاورزی، تولیدات محصول، برداشت محصولات و فرآوری اولیه در جهت توسعه کشاورزی و توسعه روستاها و رسیدن به توسعه پایدار شوند. با توجه به نقش فارغ‌التحصیلان رشته‌های کشاورزی در ارائه کار با کیفیت و مطلوب در کلیه زمینه‌های کشاورزی جهت رسیدن به توسعه پایدار روستایی و کشاورزی، این پژوهش به مطالعه و تبیین عوامل موثر بر نقش کارآفرینی فارغ‌التحصیلان رشته‌های کشاورزی در توسعه پایدار روستایی و کشاورزی می‌پردازد. پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سوال است که چه عواملی بر نقش کارآفرینی فارغ‌التحصیلان کشاورزی موثرند؟ بررسی و تبیین این به سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و فارغ‌التحصیلان کشاورزی کمک می‌کند زمینه‌های

فعالیت فارغ التحصيلان و اشتغال آنها در بخش کشاورزی و تولید تسهیل شود که علاوه بر بهبود فضای اشتغال فارغ التحصيلان در زمینه تخصصی کشاورزی، زمینه را برای بالا بردن راندمان در تمام زمینه های کشاورزی فراهم آورده و می تواند روند توسعه کشاورزی و روستایی را نیز تسهیل و تسريع نمايد. در ادامه پس از بررسی سابقه پژوهش، روش گردآوری تحقیق و تحلیل داده ها، نتایج و بحث و در نهایت نتیجه گیری و پیشنهادها ارائه می گردد.

سابقه پژوهش

مطالعات و بررسی ها دلایل متعددی را در عدم نقش آفرینی فارغ التحصيلان کشاورزی در فعالیتهای کار آفرینانه بر شمرده اند. از جمله مهمترین دلایل عدم فعالیتهای این قشر از فارغ التحصيلان را می توان براساس مطالعات و نتایج برخی از محققان، به نبود ساختار و مدیریت منسجم برای سیاستگذاری در کشاورزی (جانبلاعی و همکاران، ۱۳۹۴)، مخاطره آمیز بودن سرمایه گذاری در بخش کشاورزی (هولدن و همکاران^۱، ۲۰۰۷؛ بیتزنس و نیتو^۲، ۲۰۰۵) سطح پایین دانش و مهارتها (زمانی و عزیزی، ۱۳۸۵؛ شهبازی و علی بیگی، ۱۳۸۵)، دشواری کسب تسهیلات مالی از بانکها (بیتزنس و نیتو، ۲۰۰۵) عدم توجه به فرهنگ نقش آفرینی (مراد نژادی و همکاران ۲۰۰۷)، عدم وجود روحیه کار گروهی (مینگ و چونگ^۳، ۲۰۰۹)، عدم وجود امکانات و سرمایه (زمانی و لاری، ۱۳۸۳؛ مراد نژادی و همکاران، ۲۰۰۷؛ گالوی و کاپاسی^۴، ۲۰۱۴) زیادی تعداد دانش آموخته های کشاورزی، نداشتن سرمایه کافی، عدم حمایت دولت، عدم هماهنگی ادارات، عدم اعتماد به نفس (زمانی و لاری، ۱۳۸۳؛ شریفزاده و همکاران، ۱۳۸۹)، نداشتن توانایی کارهای عملی، ضعف کیفیت آموزش، (زمانی و عزیزی، ۱۳۸۵) اشاره نمود.

نتایج برخی از این مطالعات نشان می دهد که سطوح بالای آموزش عالی، تاثیر زیادی در کارکرد

۱ - Holden et al

۲ - Bitzenis and Nito

۳- Ming and Chong

۴ - Gallway and Kapasi

و کارایی یک موسسه کارآفرین دارد (پیک و مارشال، ۲۰۰۶) و طیبی و نصر اصفهانی (۱۳۸۷) نیز بیان می کنند که مهمترین عامل مؤثر در حرکت کارآفرینی از قوه به فعل، بروز روحیه کارآفرینی از طریق آموزش است.

نتایج تحقیق ضیاء و وقار موسوی (۱۳۹۵) نشان می دهد دو متغیر ویژگیهای شخصیتی کارآفرینانه و انگیزه کارآفرینانه رابطه میان مهارتهای کارآفرینی و قصد کارآفرینانه را تعدیل می کند؛ به عبارت دیگر، در فراگیری که انگیزه کارآفرینانه و ویژگیهای شخصیتی کارآفرینانه دارند، آموزش مهارتهای کارآفرینی احتمال ایجاد قصد کارآفرینانه را به میزان شایان توجهی افزایش می دهد.

بدری و همکاران (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای به بررسی قابلیت‌های کارآفرینی (استقلال طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت، ریسک پذیری و خلاقیت) و تأثیر آموزشهای دانشگاهی در افزایش قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان پرداختند. نتایج آنها نشان داد قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان در زمینه استقلال طلبی، کنترل درونی، انگیزه پیشرفت و خلاقیت و ریسک پذیری از عوامل مؤثر بر قابلیت‌های کارآفرینی بوده اند. برخی از تحقیقات در این خصوص نیز به گرایش به خطرپذیری، کارآفرین بودن خانواده و تمایل به کارآفرینی دانشجویان اشاره داشته‌اند نتایج تحقیقات هوارد^۱ (۲۰۰۴) نیز نشان می دهد که رابطه مستقیمی بین این ویژگیها و توانایی کارآفرینی آنها وجود دارد.

نتایج پژوهش لرد کیپاندز و همکاران^۲ (۲۰۰۵) بر اساس نگاه به عوامل اجتماعی و فرهنگی حاکم بر محیط کارآفرینی است، و بیانگر آنست که رابطه ای قوی بین فرهنگ مردم و تمایل به کارآفرینی وجود دارد و دولتها با تدوین سیاستهایی که مشوق رفتار کارآفرینانه است، می توانند فرهنگ کارآفرینانه را تقویت کنند. نتایج پژوهش دکتر و همکاران^۳ (۲۰۰۷) مؤید این مطلب بوده است که عوامل و شرایط اجتماعی - فرهنگی بر توسعه کارآفرینی اثر می گذارد. نتایج تحقیق توسلی و چرمچیان (۱۳۹۳) تشخیص و حفظ روابط کلیدی موفقیت، عملگرایی،

۱ - Howard

۲ - Lordkipanidze et al

۳ - Decter et al

توانایی رهبری و تأثیرگذاری بر دیگران، به دنبال بازتاب عمل خود بودن، اعتقاد به سایر اعضا، سعی در بهتر کردن کارها- گروهگرایی و داشتن روحیه تعاون و همکاری، داشتن مهارت ارتباطی و توانایی ایجاد شبکه ارتباطی حضوری با اعضا و مشتریان را از ویژگیهای رفتاری- اجتماعی موثر بر کار آفرینی می‌دانند. اغلب پژوهشهای مرتبط با رفتارهای کارآفرینانه نشان می‌دهند که کارآفرینان، تاریخچه ای خانوادگی دارند که در آن پدر یا مادرشان دارای شغل آزاد بوده است (فایرلی و روب^۱، ۲۰۰۷). همچنین افراد متعلق به خانواده هایی که مالک کسب و کار هستند و یا متعلق به جوامعی هستند که خوداشتغالی را ترغیب می‌کنند و از سرمایه اجتماعی خود برای ایجاد فعالیتهای کارآفرینی بهره لازم را می‌برند در این راه موفقتر از کسانی هستند که چنین منابعی را ندارند (استام و همکاران^۲، ۲۰۰۶).

راینسون و همکارانش^۳ (۲۰۰۷) درباره احراز مشاغل مختلف کشاورزی در آینده توسط دانش آموختگان رشته های کشاورزی نتیجه می‌گیرند که داشتن انگیزه و نگرش مثبت، توانایی کار کردن با دیگران و توانایی کار به طور مستقل، مهمترین عوامل موثر در کسب شغل در آینده هستند. به طور اصولی، دارا بودن تجربه و درک مثبت و یا منفی از کارآفرینی می‌تواند در آینده تأثیر مهمی بر شروع فعالیتهای کارآفرینانه و کسب و کار جدید دانشجویان داشته باشند (یارحمیدی و همکاران^۴، ۲۰۰۸). بارانی و زرافشانی (۱۳۸۸) با بررسی عوامل اثرگذار بر نیتهای کارآفرینانه دانشجویان، دریافتند که بین تمامی متغیرها، به غیر از هنجارهای ذهنی رابطهای مثبت و معنی داری در سطح یک درصد وجود دارد.

نتایج مطالعات نشان می‌دهد که نوع برنامه های آموزشی، در دستیابی به اهداف کار آفرینی تاثیرگذار بوده است (هنری و لیچ^۵، ۲۰۰۷). نتایج برخی از این مطالعات نشان می‌دهد که سطوح بالای آموزش عالی، تاثیر زیادی در کارکرد و کارایی یک موسسه کارآفرین دارد، دانشجویان کارآفرین به لحاظ آموزشی که می‌بینند فرصتهای اقتصادی سودمند و جدید را بهتر

۱- Fairlie and Robb

۲ - Stam et al

۳ - Robinson et al

۴- Yar Hamidi et al

۵ - Henry and Leitch

میتوانند تشخیص دهند (شریفزاده و زمانی^۱، ۲۰۰۵).

جمشیدی فر و همکاران (۱۳۸۸)، طی تحقیقی به بررسی عوامل موثر بر کارآفرینی در بین دانشجویان کشاورزی دانشگاه تبریز پرداختند. نتایج توصیفی بیانگر آن است که ۳۸ درصد دانشجویان به دلایلی از جمله نبود سرمایه یا نبود مهارت‌های لازم برای کسب و کار تمایلی به کارآفرینی ندارند. همچنین نتایج تحلیل مدل لوجیت نشان داد که متغیرهای سن، سطح تحصیلات، دریافت وام، موانع اقتصادی، سابقه فعالیت، درآمد، کسب مهارت‌های لازم و ریسک‌پذیری از عوامل مؤثر برای انگیزه به کارآفرینی از سوی دانشجویان بودند که از بین این متغیرها سن و موانع اقتصادی اثر منفی و بقیه متغیرها اثر مثبت داشتند.

رکن الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۸)، در مطالعه خود به بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی پرداختند. نتایج آنان نشان داد که عوامل اقتصادی از اهمیت زیادی در توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی برخوردار هستند.

عوامل محیطی یکی از عوامل تأثیرگذار بر نیت کارآفرینانه می‌باشد که انصاری و سلمانی زاده (۱۳۸۸) در تحقیقی با عنوان بررسی عوامل محیطی مؤثر بر توسعه کارآفرینی از دیدگاه کارآفرینان کشور به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌هایی از ابعاد محیط تجربی شخصی، نقش دولت، نقش بخش خصوصی، عوامل سیاسی داخلی و خارجی، عوامل فرهنگی و اجتماعی، عوامل فناوری و عوامل جمعیتی در توسعه کارآفرینی تأثیر دارند.

مواد و روش‌ها

این پژوهش کاربردی یک پژوهش توصیفی-پیمایشی است. از نظر شیوه گردآوری داده‌ها یک تحقیق میدانی می‌باشد. جامعه آماری مورد نظر در این تحقیق فارغ‌التحصیلان کشاورزی عضو در سازمان نظام مهندسی شهرستان بوکان به تعداد ۴۷۰ نفر بوده‌اند. حجم نمونه بر اساس جدول استاندارد موگان و کرجیسی مطابق با حجم جامعه آماری، به تعداد ۱۳۴ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری مورد استفاده، به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انجام شد. در این تحقیق از طریق مطالعه کتابخانه‌ای و روش‌های میدانی، جمع‌آوری اطلاعات جهت تحقیق

مورد نظر صورت گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها در این مطالعه، پرسشنامه‌ای بوده که با توجه به اهداف تحقیق طراحی شد. پرسشنامه بر اساس مدل مفهومی تحقیق شامل دو بخش سوالات مربوط به ویژگی‌های فردی و طیف وسیعی از گویه‌های بیانگر عوامل موثر بر نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی بود. گویه‌های مربوط به عوامل موثر در نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی شامل عوامل مانند ویژگی‌های شخصی، اقتصادی، اجتماعی، مالی، مباحث مربوط به سیاستگذاری و زیرساختی برای تبیین اهداف مورد نظر تحقیق بودند، که پرسشهای آن بر مبنای طیف لیکرت (۱=خیلی کم و ۲=کم و ۳=متوسط و ۴=زیاد و ۵=خیلی زیاد) تنظیم شده بود. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظر متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. پایایی ابزار تحقیق نیز با انجام آزمون مقدماتی با محاسبه آلفا کرونباخ بررسی شد. میانگین پایایی پرسشنامه برای طیفهای مختلف ۰/۷۸ بر آورد شد، که بیانگر پایایی مناسب بود. تحلیل داده‌های پژوهش حاضر در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی و با استفاده از نرم افزار SPSSwin22 انجام شده است. در بخش آمار توصیفی، با استفاده از مشخصه‌های آماری نظیر فراوانی، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات رتبه‌ای به توصیف داده‌های پژوهش پرداخته شده است. در بخش آمار استنباطی نیز با استفاده از آزمون تحلیل عاملی اکتشافی نسبت به تلخیص و دسته بندی و تبیین عوامل موثر بر نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی اقدام شده است.

نتایج و بحث

نتایج توصیفی متغیرهای مهم تحقیق برای نمونه‌های مورد مطالعه نشان داد که اکثریت (۸۳/۶ درصد) مرد و ۱۶/۴ درصد زن بودند. میانگین سن پاسخگویان در حدود ۳۶/۵ سال و حداقل سن آنها ۲۲ سال و حداکثر سن آنها ۵۸ سال بود. توزیع فراوانی مربوط به میزان تحصیلات نمونه مورد مطالعه نشان می‌دهد که بیشتر پاسخگویان یعنی ۶۰/۴ درصد دارای تحصیلات لیسانس و کمترین آنها یعنی ۱۶/۴ درصد، دارای تحصیلات کاردانی و بقیه (۲۳/۲) تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر داشتند (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس متغیرهای توصیفی

متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
سن (سال)	۲۲	۵۸	۳۶/۵	۷/۵۶
سطح تحصیلات (درصد)	فوق دیپلم	لیسانس	کارشناسی ارشد و بالاتر	
	۱۶/۴	۶۰/۴	۲۳/۲	
سابقه کار مرتبط با کشاورزی (سال)	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار
	۰	۵۰	۱۷	۱۵/۳۲
نوع فعالیت (درصد)	شاغل در کشاورزی	شاغل در بخش غیر کشاورزی	بدون شغل	
	۴۱/۹	۳۵/۵	۲۲/۶	

ماخذ: یافته های تحقیق

به منظور بررسی اهمیت دیدگاه پاسخگویان در مورد گویه‌های موثر بر نقش کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی از آزمون ضریب تغییرات استفاده شد (قابل ذکر است میانگین و ضرایب دیگر مربوط به داده های رتبه‌ایست). نتایج اولویت بندی موثر بر کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی از دیدگاه آنها، نشان داد که متغیرهای "داشتن روحیه تعاون و همکاری"، "قانونگذاریها و اجرای موثر سیاستهای اشتغالزایی"، "حمایت مالی و اعتباری" و "واقع بینی و هماهنگی ساختارهای اداری" در اولویتهای اول، قرار گرفتند (جدول ۲).

جدول (۲) اولویت بندی گویه های مربوط به شاخص های نقش آفرینی

رتبه	گویه ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات (CV)
۱	داشتن روحیه تعاون و همکاری	۳/۸۵۰۷	۰/۷۶۹۰۶	۰/۱۹۷
۲	قانونگذاریها و اجرای موثر سیاستهای اشتغالزایی	۳/۸۷۳۱	۰/۷۹۸۷	۰/۲۰۶
۳	حمایت مالی و اعتباری	۰/۹۲۹۸۴	۰/۹۲۹۸۴	۰/۲۳۲
۴	واقع بینی و هماهنگی ساختارهای اداری	۳/۷۹۸۵	۰/۹۲۴۰۳	۰/۲۴۳
۵	داشتن خلاقیتو اعتماد به نفس	۳/۹۹۲۵	۰/۹۸۴۸۲	۰/۲۴۶
۶	میزان کسب مهارت های کسب و کار	۱/۶۷۹۱	۰/۹۲۲۶	۰/۲۵۰

رتبه	ضریب تغییرات (CV)	انحراف معیار	میانگین	گروه ها
۷	۰/۲۶۱	۰/۹۸۶۰	۳/۷۷۶۱	توانایی رهبری گروه
۸	۰/۲۶۵	۱/۰۰۳۱	۳/۷۶۸۷	مهارت در مدیریت مالی
۹	۰/۲۶۵	۰/۹۹۵۷	۳/۷۳۸۸	حمایت از تشکلهای و انجمنهای دانشآموختگان
۱۰	۰/۲۶۷	۰/۹۶۵۷	۳/۶۰۴۵	دارا بودن دانش و اطلاع کافی در زمینه فعالیت اداری
۱۱	۰/۲۷۱	۱/۰۰۴۰	۳/۷۰۱۵	توانایی در فراهم آوردن امکانات
۱۲	۰/۲۷۳	۱/۰۱۷۱	۳/۶۱۹۴	توانایی خطر پذیری
۱۳	۰/۲۷۵	۱/۰۴۳۱	۳/۷۸۳۶	داشتن سرمایه اولیه
۱۴	۰/۲۷۷	۱/۰۸۲۱	۳/۹۰۳۰	دسترسی به فناوری اطلاعات و اینترنت
۱۵	۰/۲۷۸	۱/۰۵۲۳	۳/۷۷۶۱	حمایت مادی و معنوی خانوادگی
۱۶	۰/۲۷۹	۱/۰۶۸۰	۳/۸۲۰۹	متناسب سازی آموزشهای دانشگاهی
۱۷	۰/۲۸۰	۱/۰۷۲۷	۳/۸۲۸۴	علاقتمندی به مشاغل کشاورزی
۱۸	۰/۲۸۱	۱/۰۵۲۷	۳/۷۴۶۳	توجه ویژه دولت واحدهای دانش بنیان
۱۹	۰/۲۸۴	۱/۰۵۷۷	۳/۷۲۳۹	آموزش مهارت به جای دانش مداری
۲۰	۰/۲۸۵	۱/۰۸۳۶	۳/۷۹۱۰	حمایت از فعالیتهای کارآفرینی و خوداشتغالی دانش آموختگان
۲۱	۰/۲۸۶	۱/۰۶۲۲	۳/۷۰۱۵	داشتن تجربه قبلی
۲۲	۰/۲۸۶	۱/۰۹۸۲	۳/۸۳۵۸	قابلیت دسترسی به زمین
۲۳	۰/۲۹۵	۱/۰۶۲۹	۳/۵۹۷۰	میل به استقلال طلبی در انجام فعالیتهای کاری
۲۴	۰/۲۹۶	۱/۰۷۸۹	۳/۶۴۱۸	مشوقهای مالی دولت از کارآفرینان
۲۵	۰/۳۰۳	۱/۱۴۰۱	۳/۷۵۳۷	قابلیت دسترسی به بازار و مشتریان جدید
۲۶	۰/۳۱۱	۱/۱۲۴۰	۳/۶۰۴۵	توانایی کسب اعتبارات از بانکها
۲۷	۰/۳۲۳	۱/۱۳۵۴	۳/۵۱۴۹	کسب آموزشهای فنی و حرفه ای
۲۸	۰/۳۳۲	۱/۲۰۰۹	۳/۶۱۱۹	دسترسی به حاملهای انرژی

ماخذ: یافته های تحقیق طیف لیکرت (خیلی کم=۱ کم=۲ متوسط=۳ زیاد=۴ خیلی زیاد=۵)

به منظور تبیین عوامل موثر بر نقش کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی و تعیین مقدار واریانس تبیین شده توسط هر یک از متغیرها در قالب عاملهای تاثیر گذار، از آزمون تحلیل عاملی استفاده شد. محاسبه حاصل از آزمون KMO در این تحقیق نشان داد که مقدار KMO برابر با ۰/۸۰۶ و مقدار آزمون بارتلت برابر با ۱۹۴۱/۴۵ بوده که در سطح ۱٪ معنی دار بوده و بیانگر وضعیت مناسب داده ها برای ورود به آزمون تحلیل عاملی می باشند (جدول ۳).

جدول (۳) مقادیر آماره های KMO و بار تلت

KMO	بار تلت	درجه آزادی	سطح معنی داری
۰/۸۰۶	۱۹۴۱/۴۵	۴۹۶	۰/۰۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

پس از چرخش عاملی به روش واریماکس، با توجه به ملاک کیسر، متغیرهای تحقیق در پنج عامل بالاتر از یک خلاصه شدند. این پنج عامل در حدود ۶۷ درصد عوامل موثر بر نقش کار آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی را تبیین نمودند، عاملها، مقدار ویژه و درصد واریانس تبیین شده توسط هر عامل در جدول (۴) اشاره شده است.

جدول (۴) عوامل استخراج شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی واریانس آنها

ردیف	نام عاملها	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیینی	درصد تجمعی واریانس تبیینی
۱	عامل اول	۵/۲۷۸	۲۱/۴۹۵	۲۱/۴۹۵
۲	عامل دوم	۳/۲۷۸	۱۴/۲۴۴	۳۵/۷۳۹
۳	عامل سوم	۲/۸۸۲	۱۲/۰۰۵	۴۷/۷۴۴
۴	عامل چهارم	۲/۶۹۸	۱۰/۴۳۰	۵۸/۱۷۴
۵	عامل پنجم	۱/۴۹۵	۸/۷۹۶	۶۶/۹۷۰

ماخذ: یافته های تحقیق

سپس بر مبنای چگونگی توزیع متغیرها در عاملهای مورد نظر متناسب با متغیرهای هر عامل نسبت به انتساب نام متناسب برای هر یک از عاملها اقدام شد. جدول (۵) وضعیت توزیع متغیرهای مربوط به هر عامل پس از چرخش به روش واریماکس، با بار عاملی بیشتر از ۰/۵ و نامگذاری عاملها متناسب با آنها را نشان می دهد.

جدول (۵) نام عاملها، توزیع متغیرها در هر عامل و مقادیر بار عاملی

مقادیر بار عاملی	متغیرها	نام عامل
۰/۷۰۱	میل به استقلال طلبی در انجام فعالیتهای کاری	۱- ویژگیهای فردی
۰/۶۹۸	توانایی در فراهم آوردن امکانات	
۰/۶۹۳	داشتن خلاقیت اعتماد به نفس	
۰/۶۳۵	علاقتمندی به مشاغل کشاورزی	
۰/۶۲۶	داشتن تجربه قبلی	
۰/۶۱۹	توانایی خطر پذیری	
۰/۵۳۶	توانایی رهبری گروه	
۰/۵۱۴	داشتن روحیه تعاون و همکاری	
۰/۷۶۱	دسترسی به فناوری اطلاعات و اینترنت	۲- مهارتهای آموزشی
۰/۷۲۰	کسب آموزشهای فنی و حرفه ای	
۰/۷۰۵	میزان کسب مهارت های کسب و کار	
۰/۶۹۸	مهارت آموزی به جای دانش مداری	
۰/۵۸۵	دارا بودن دانش و اطلاع کافی در زمینه فعالیت	
۰/۵۸۰	متناسب سازی آموزشهای دانشگاهی	
۰/۶۲۳	حمایت مادی و معنوی خانوادگی	۳- عوامل اقتصادی- مالی
۰/۶۲۲	مشوقهای مالی دولت از کارآفرینان	
۰/۵۹۸	حمایت مالی و اعتباری	
۰/۵۴۴	توانایی کسب اعتبارات از بانکها	
۰/۵۳۱	داشتن سرمایه اولیه	
۰/۵۸۷	قانونگذاریها و اجرای موثر سیاستهای اشتغالزایی	۴- سیاستهای دولتی
۰/۵۸۲	توجه ویژه دولت واحدهای دانش بنیان	
۰/۵۵۶	حمایت از فعالیتهای کارآفرینی و خوداشتغالی دانش آموختگان	
۰/۵۲۶	واقع بینی و هماهنگی ساختارهای اداری	
۰/۹۳۲	قابلیت دسترسی به زمین	۵- عوامل زیر ساختی
۰/۹۲۰	دسترسی به حاملهای انرژی	
۰/۸۸۷	قابلیت دسترسی به بازار و مشتریان جدید	

ماخذ: یافته های تحقیق

نتیجه گیری و پیشنهادها

نیروی انسانی کارآمد مهم‌ترین عامل توسعه کشاورزی است که در یک زنجیره فعال نقش آفرین بوده و می‌تواند گام‌های موثری را برای ایجاد خلاقیت و بکارگیری مهارت‌ها بکار گیرد و به عنوان یک نیروی کار آفرین در چرخه اقتصادی و تولید فعالیت نماید. شواهد بیانگر عدم توان بخش دولتی برای بکارگیری دانش آموختگان بخش کشاورزی از یک طرف و بیکاری گسترده و هدر رفت پتانسیل‌های بالقوه فارغ التحصیلان کشاورزی در فرایند تولید و توسعه بخش کشاورزی از طرف دیگر است. بنابراین گذر از کارایی به کارآفرینی یکی از راه حل‌های معضل بیکاری فارغ التحصیلان کشاورزی بوده و شناخت و تبیین عوامل موثر بر نقش آفرینی آنها در فعالیتهای کارآفرینی می‌تواند نقش مهمی برای سیاست‌گذاران و سایر دست اندرکاران فرایند کارآفرینی کشاورزی ایفا کند.

بر اساس نتایج توصیفی این تحقیق "داشتن روحیه تعاون و همکاری"، "فانونگذارها و اجرای موثر سیاستهای اشتغالزایی"، "حمایت مالی و اعتباری"، "واقع بینی و هماهنگی ساختارهای اداری" و "میزان خلاقیت و اعتماد به نفس از مهم‌ترین عوامل موثر بر گرایش دانشجویان نسبت به کسب شغل و اشتغال در بخشهای کشاورزی در آینده معرفی شدند. روحیه تعاون و همکاری به عنوان مهم‌ترین اولویت در بین شاخصهای نقش آفرینی انتخاب شده است. بنابراین تلاش برای بهبود گروه‌گرایی و تقویت روحیه تعاون و همکاری، و داشتن مهارت ارتباطی می‌تواند نقش مهمی را در کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی ایفا کند. "فانونگذارها و اجرای موثر سیاستهای اشتغالزایی" از مهم‌ترین متغیرهای تاثیر گذار بر نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی است. بدیهی است بخش عمده‌ای از شروع و موفقیت فعالیتهای کارآفرینی به نحوی به سیاستها و برنامه های دولتی بستگی دارد و هر گونه سیاستگذاری منسجم دولتی زمینه را برای ایفای نقش کارآفرینانه فارغ التحصیلان کشاورزی مناسبتر خواهد کرد.

نتایج تحقیق حاصل از تبیین عوامل موثر بر مبنای تحلیل عاملی، نشان داد پنج عامل ویژگیهای فردی، مهارتهای آموزشی، عوامل اقتصادی- مالی، سیاستهای دولتی و عوامل زیر ساختی به ترتیب مهم‌ترین عوامل موثر بر نقش کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی در فعالیتهای کارآفرینانه بودند. همانطور که از نتایج پیداست، عامل ویژگیهای فردی در مقایسه با سایر عوامل تاثیر گذار اهمیت بیشتری دارد. افراد برای کارآفرین شدن باید تمایل و توانایی مناسبی داشته

باشند. آنها ضروریست که از خلاقیت اعتماد به نفس بالایی برخوردار باشند تا از طریق توانمندیهای رهبری گروه، روحیه ایجاد تعاون و همکاری گروهی برای هماهنگ سازی افراد و امکانات، جهت دستیابی به اهداف خویش را داشته باشند. تجربه قبلی و علاقمندی به کشاورزی، به فارغ التحصیلان کشاورزی توانایی خطر پذیری بیشتری را برای دسترسی به اهداف مستقل خود در انجام فعالیتهای کشاورزی خواهد داد. بنابراین برای اینکه یک فرد، کارآفرین شود باید معتقد باشد چنین رفتاری امکانپذیر است و توانایی انجام آنرا دارد. در واقع فارغ التحصیلانی که داری ویژگیهای فردی کارآفرینانه‌ای هستند برای کارآفرینی در فعالیتهای کشاورزی پتانسیل نقش آفرینی بیشتری دارند.

بر اساس نتایج تحقیق، یکی دیگر از عوامل تبیین کننده نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی در فعالیتهای کارآفرینانه، داشتن مهارتهای آموزشی می‌باشد. مهارتهای آموزشی یکی از ابزارهای عمده توسعه کارآفرینی و به تبع آن ایجاد اشتغال، آموزش، بویژه در سطح تحصیلات عالی است. ساختار یک سیستم آموزشی نقش مهم و انکار ناپذیری در تحقق هدف های آن دارد. آموزش افراد را با حس استقلال طلبی و عزت نفس تربیت می کند. متناسب سازی آموزشهای دانشگاهی با ایجاد دانش و آگاهی در افراد به آنها در شناسایی موقعیت های کارآفرینی کمک می نماید، علاوه بر آن دسترسی به فناوری اطلاعات و اینترنت و مهارت آموزی به جای دانش مداری می تواند نقش عمده ای را در توسعه و تقویت خصوصیات و مهارتهای کارآفرینانه داشته باشد.

علاوه بر ویژگیهای فردی و مهارتهای آموزشی، عوامل عوامل اقتصادی- مالی از عوامل مهم تبیین نقش فارغ التحصیلان کشاورزی در فعالیتهای کار آفرینانه در شهرستان بوکان بودند. حمایت مالی و اعتباری و داشتن سرمایه، تاثیرگذاری بسزایی در نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی برای فعالیتهای کار آفرینانه دارد. کم بودن مشوق های مالی دولتی و سخت بودن دریافت وامهای کم بهره، فارغ التحصیلان جوان کشاورزی را به رفتن به سوی فعالیتهای غیر تولیدی و موثر چه در بخش کشاورزی چه در بخشهای غیر از کشاورزی سوق می دهد .

بر اساس نتایج حاصل از تحلیل عاملی سیاستهای دولتی با تبیین ۱۰/۴۳ درصد از واریانس مربوط به عوامل تاثیر گذار، سهم مهمی در نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی ایفا می کنند. آنچه مسلم است نقش دولت در گام نخست به قانونگذارها و اجرای موثر سیاستهای اشتغالزایی و

واقع بینی و هماهنگی ساختارهای اداری برای حمایت از فعالیتهای کارآفرینانه بر می‌گردد. واقعیت آنست هیچ فعالیت کارآفرینانه ای بدون اتخاذ سیاستهای متناسب بخش دولتی به نتیجه مناسبی نخواهد رسید. سیاستها و برنامه های دولتها به عنوان عامل مهمی است که سبب ایجاد فرصتها و بروز توانایی کارآفرینانه می‌شوند. هر دولتی که متعهد به پیشرفت اقتصادی است، باید زمینه حمایتهای لازم را از کلیه جنبه های اقتصادی که حامی افزایش بسترهای کارآفرینی هستند، فراهم سازد. سیاست ها باید راهگشای گسترش سرمایه گذاری مخاطره آمیز و برانگیزنده فارغ التحصیلان برای سرمایه گذاری بهینه در مراحل نخست هر گونه کسب و کاری باشد. تسهیل دسترسی کارآفرینان به اعتبارات و تسهیل بکارگیری شیوه‌هایی برای ایجاد واحدهای مبتنی بر دانش فارغ التحصیلان از جانب دولتها، می‌تواند نقش بسزایی در بستر سازی برای ایفای نقش کارآفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی داشته باشد.

بر اساس نتایج تحقیق یکی دیگر از عوامل تاثیر گذار در نقش آفرینی فارغ التحصیلان، عوامل زیر ساختی می‌باشد. این عامل در اساس زیر ساخت اساسی برای فعالیتهای کارآفرینانه در بخش کشاورزی به حساب می‌آید. زمین در فعالیتهای کشاورزی پایه و اساس تولید به حساب می‌آید، کیفیت و کمیت و محل استقرار آن برای دسترسی به حاملهای انرژی، مواد اولیه و نیز بازارها، بخش مهمی از هزینه‌های سرمایه‌ای و جاری فعالیتهای تولید را به خود اختصاص می‌دهد و عامل مهم و تعیین کننده‌ای در میزان موفقیت و سودآوری فعالیتهای اقتصادی کارآفرینان به حساب خواهد آمد. بنابراین هر نوع قابلیت که تسهیلگر دستیابی کار آفرینان به زمین مناسب باشد می‌تواند زمینه اصلی را برای ایجاد حرکت‌های کار آفرینانه فراهم نماید

فارغ التحصیلان کشاورزی در صورت شناخت عوامل موثر بر نقش کارآفرینی خود می‌توانند از فرصت‌ها بهره گیرند و با سازماندهی و مدیریت منابع، ایده های خود را عملی سازند؛ و در این فرایند، نه تنها خود بلکه افراد دیگری را نیز در توسعه بخش کشاورزی و روستایی شهرستان بوکان سهیم سازند. سیاستگذاران و برنامه ریزان مربوطه می‌توانند با الهام از نتایج این تحقیق راه را برای تسهیل ایفای نقش کارآفرینی توسط فارغ التحصیلان کشاورزی فراهم سازند.

منابع

- امیری، علی نقی، و مرادی، یزدان (۱۳۸۷)، نگرشهای کارآفرینانه دانشجویان و موانع آن، **فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی**، شماره ۴۹ ص ۶۹-۹۶.
- انصاری، محمدتقی، و سلمانی زاده، عباس (۱۳۸۸)، بررسی عوامل محیطی موثر بر توسعه کارآفرینی از دیدگاه کارآفرینان کشور، **پژوهش نامه مدیریت تحول (پژوهش نامه مدیریت)**، ۱(۱): ۸۷-۱۰۱.
- بارانی، شهرزاد. و زرافشانی، کیومرث (۱۳۸۸) بررسی تأثیر نگرش نسبت به کارآفرینی، هنجارهای جامعه و باور به خود کارآمدی در پیش بینی نیت کارآفرینانه دانشجویان مدیریت و آبادانی روستاها در دانشگاه پیام نور، **مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران**، ۳: ۹۹-۹۰.
- بدری، احسان، لیاقتدار، محمدجواد؛ عابدی، محمدرضا و ابراهیم جعفری (۱۳۸۵)، بررسی قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه اصفهان، **فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی**، سال دوازدهم، شماره ۲ (۴۰): ۷۳-۸۷.
- بی نام. (۱۳۹۲)، بررسی وضعیت نرخ مشارکت اقتصادی و نرخ بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی کشور" در سالهای ۱۳۸۹ لغایت ۱۳۹۲" **اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران. معاونت بررسی های اقتصادی، مرکز گردآوری و تحلیل آمار. تهران**
- توسلی، فاطمه و چرمجیان لنگرودی، مهدی (۱۳۹۳)، بررسی سازه های مؤثر بر تقویت روحیه کارآفرینی اعضای تعاونیهای تولید کشاورزی، **فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی**، ۱۲ (۵۴): ۵۸-۴۶.
- خسروی پوره بهمن و نسیم روشنی (۱۳۹۶)، دانشگاه نسل سوم: کارآفرین و ثروت آفرین چرا و چگونه، **دومین کنگره بین المللی توانمندسازی جامعه در حوزه مدیریت، اقتصاد، کارآفرینی و مهندسی فرهنگی**، تهران، مرکز توانمندسازی مهارتهای فرهنگی و اجتماعی جامعه، https://www.civilica.com/Paper-SPCONF02-SPCONF02_003.html
- جانبلاغی، محمد، رشیدپور، لقمان و رسولی آذر، سلیمان (۱۳۹۴)، بررسی عوامل موثر بر نقش آفرینی فارغ التحصیلان کشاورزی در کارآفرینی توسعه پایدار روستایی و کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان بوکان) **پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مهاباد. ایران.**
- جمشیدی فر، مصطفی، خرمی، شهرروز و راحلی، حسین (۱۳۸۸)، بررسی عامل ها مؤثر بر روحیه کارآفرینی دانشجویان دانشکده کشاورزی تبریز، **مجله پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی**، ۳ (۳): ۶۴-۵۳.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، طاهر خوانی، مهدی و سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۸۸)، تحلیل ابعاد و عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی، مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده، **فصلنامه روستا توسعه**، ۲: ۷۲-۴۳.

- زمانی، غلامحسین، و عزیزی، طاهر (۱۳۸۵)، تحلیل نظرات مدیران اجرایی نسبت به اشتغال دانش آموختگان کشاورزی، **مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران**، ۲(۲): ۸۶-۷۳.
- زمانی، غلامحسین، و لاری، محمد باقر (۱۳۸۳)، وضعیت اشتغال از دیدگاه دانش آموختگان کشاورزی جویای کار، **مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران**، جلد ۲، شماره ۲، صص ۲۵-۴۰.
- شریف زاده، ابولقاسم، حسینی، سید محمود، کلاتری، خلیل و اسدی، علی (۱۳۸۹)، واکاوی ساز و کارها و چالش های تقویت کارکرد نظام آموزش عالی کشاورزی کشور در عرصه تحقیقات کشاورزی، **فصلنامه علوم کشاورزی ایران**، ۳۸: ۲۴۰-۲۲۷.
- شهبازی، اسماعیل و علی بیگی، امیرحسین (۱۳۸۵)، واکاوی شایستگی های دانش آموختگان کشاورزی برای ورود به بازارهای کار در کشاورزی، **فصلنامه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران**، جلد ۲(۱): ۲۴-۱۵.
- صالحی، سعید و برادران، مسعود (۱۳۸۵) راهکارهای بکارگیری کارآفرینی در آموزش کشاورزی، **فصلنامه جهاد**، شماره ۲۷۴، صص ۱۸۳-۲۰۵.
- ضیاء، بابک و وقار موسوی، مجید (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر آموزشهای رسمی کارآفرینی بر شکل گیری قصد کارآفرینانه، **فصلنامه توسعه کارآفرینی**، ۹(۱): ۹۹-۱۱۷.
- غلامی، حسام الدین، علم بیگی، امیر، صفا، لایلا و درینی، روح الله (۱۳۹۴)، تأثیر شایستگیهای کارآفرینانه در شکل گیری هوشیاری کارآفرینانه (مورد مطالعه: شرکتهای خدمات مشاوره کشاورزی استان کرمان)، **فصلنامه توسعه کارآفرینی**، ۸(۳): ۵۷۰-۵۵۱.
- فروزانفر محمد حسین، محمودآبادی مهدی، ضیائی ادیب، مرتضی (۱۳۹۶) تحقیق دانشگاه نسل سوم چالش نوین کارآفرینی (مطالعه موردی: مراکز آموزش علمی کاربردی فنی و حرفه ای استان کرمان). **سومین کنفرانس بین المللی مدیریت، حسابداری و اقتصاد دانش بنیان با تاکید بر اقتصاد مقاومتی**. دانشگاه علامه مجلسی. تهران.
- مرادنژادی، همایون، شعبانعلی فمی، حسین، ایروانی، هوشنگ، حسینی، سید محمود و کافی، محسن (۱۳۸۶)، تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه ای در ایران، **فصلنامه علوم کشاورزی ایران**، ۳۸(۲): ۱۸۴-۱۷۵.
- موحدی، رضا، اکبری، رویا، یعقوبفرانی، احمد. و خداوردیان، مجیدرضا (۱۳۸۹)، راهکارهای بهبود وضعیت اشتغال دانش آموختگان رشته های کشاورزی (مطالعه موردی دانشگاه بوعلی سینا همدان) **مجله پژوهشهای ترویج و آموزش کشاورزی**، ۳(۴): ۹۴-۸۵.

- Ahmed, I., Musarrat Nawaz, M., Ahmad, Z., Zeeshan Shaukat, M., Usman, A., Ul-rehman, W., and Ahmed, N. 2010. Determinants of students' entrepreneurial career intentions: evidence from business graduates. **European Journal of Social Science**, 15(2): 14-21.

- Azizi, B., Hosseini, F. J., Hosseini, M. and Mirdamadi, M. 2010. Factors influencing the development of entrepreneurial education in Iran's applied-scientific educational centers for agriculture. **American Journal of Agricultural and Biological Sciences**, 5 (1): 77-83.
- Bitzenis, A. and Nito, E. 2005. Obstacles to entrepreneurship in a transition business environment: The case of Albania. **Journal of Small Business and Enterprise Development**, 12 (4): 564- 578.
- Decter, M., Bennett, D., and Leseure, M. 2007. University to business technology transfer UK and USA comparisons. **Technovation**, (27): 145-55.
- Fairlie R. W., and Robb A. M. 2007. "Why Are Black-Owned Businesses Less Successful than White-Owned Businesses? The Role of Families, Inheritances, and Business Human Capital". **Journal of Labor Economics**, 25 (2): 289-323.
- Galloway, L. and Kapasi, I. 2014. Rural home-based businesses and their contribution to rural lives: An exploratory study. **Research Report, HeriotWatt University**, Edinburgh.
- Henry, C., and Leitch H. F. 2007. Entrepreneurship education and training: can Entrepreneurship be taught? **Education & Training, Part I**,47 (3): 158-169.
- Holden, R., Jameson, S. and Walmsley, A. 2007. New graduate employment within SMEs: still in the dark? **Journal of Small Business and Enterprise development**, 14 (2): 211- 227.
- Howard, S. (2004); "Developing Entrepreneurial Potential in Youth: The Effects of Entrepreneurial Education and Venture Creation"; **University of South Florida Report**, pp: 3-17.
- Lordkipanidze, M., Brezet, H., and Backman, M. 2005. The entrepreneurship factor in sustainable tourism development. **Journal of Cleaner Production**, 13 (8): 787-798.
- Ming-Yen, W. and Chong, S. 2008. Improving women entrepreneurship in SMEs in Malaysia: Policy recommendation. **Journal of Communication of the IBIMA**, (2): 31-38.
- Onstenk, J. (2003). Entrepreneurship and Vocational Education. **European Educational Research Journal**, 2 (1): 74-89.
- Peak . M .and Marshall .A. 2006. The implementation of an enterpreneursip development strategy an Canada. The case of the atlantic region. **International small Businss Journal**,19 (1): 32-48.
- Robinson, J. S., Garton, B. L., and Terry, R. 2007. Identifying the employability skills needed in the workplace according to supervisors of college of agriculture, food and natural resources graduates. **Journal of Southern Agricultural Education Research**, 57 (1): 95-100.
- Sharifzadeh, D and Zamani, A. 2005. Gender as a Determinant of Small Business Performance: Insights from a British Study. **Small Business Economics**,8 (6): 463-478.
- Stam, E., Audretsch, D., and Meijaard, J. 2006. Renascent Entrepreneurship – Entrepreneurial Preferences Subsequent To Firm Exit. **Frontiers of Entrepreneurship Research**, 26 (7): 1-13.

- Stamboulis, Y., and Barlas, A. 2014. Entrepreneurship education impact on student attitudes, **The International Journal of Management Education**, (12): 365-373.
- Xavier Roland, S., Kelley, J.D., Kew, J., Herrington, M., and Vorderwülbecke, A. 2012. **Global Entrepreneurship Monitor**. <http://www.gemconsortium.org/docs/download/2645.pdf>.
- Yamada, J.I. 2004. A multidimensional view of entrepreneurship: towards a research agenda on organization emergence. **Journal of management development**, 23 (4): 289-320.
- Yar Hamidi, D., Weinberg, K., and Berglund, H. 2008. Creativity in entrepreneurship education. **Journal of small business and enterprise development**, 15 (2): 306-314.
- Zampetakis, L.A., Kafetsios, Bouranta, N., Dewett, T., and Moustakis, V.S. 2009. On the relationship between emotional intelligence and entrepreneurial intentions, **International journal of entrepreneurial behavior and research**, 15 (6): 596-618.